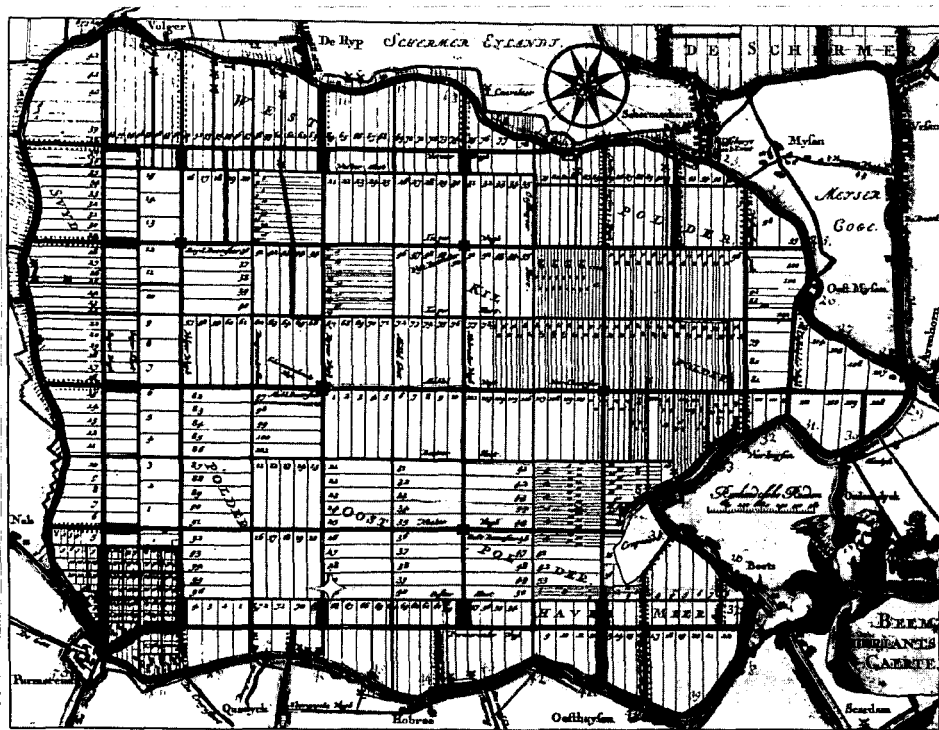

De Beemster wereldmonument ?

JAN-DERK GERRITSEN

In de Noordhollandse polder de Schermer zijn de gemoederen aardig verhit geraakt toen bekend werd, dat staatssecretaris Nuis de naburige Beemster voorgedragen had bij de Unesco als kandidaat voor de titel wereldmonument. Natuurlijk is de Schermer landschappelijk mooier dan de Beemster, staat er in de Beemster geen enkele molen meer terwijl er van de 50 nog 15 in de Schermer staan, waaronder zelfs nog een driegang. Een open polder zoals de Schermer is de Beemster allang niet meer, er lopen een Rijksweg en enkele provinciale wegen doorheen.

Die hebben ze in de Schermer altijd weten te weren zoals nu het gevecht tegen de geplande Westfrisiaweg nog in alle hevigheid gevoerd wordt. Toch zijn de concessies, die in de polder van Betje Wolff gedaan zijn aan de moderne tijd niet van invloed geweest op het feit, dat de Beemster niet alleen in Noord-Holland of in Nederland maar zelfs in de hele wereld zijns gelijke nog steeds niet kent.

Een van de eerste wegen- en slotenkaarten van de Beemster uit plm. 1750, waarop de structuur van de polder duidelijk te zien is. (kaart nr.5)

Een uniek kavelpatroon

Kijken wij naar de kavelindeling van de Schermer dan herkennen wij daarin ook andere polders in Nederland, in Noord-Holland bijvoorbeeld de Zijpe. Dus zo bijzonder is hij niet. De Beemster is dat wel. Een blik op de kaart leert ons genoeg al zullen we waarschijnlijk nooit te weten komen, wie op het idee kwam de polder dit barokke aanzien te geven. Elke kavel is exact 1600 bij 1600 meter en volkomen vierkant. Barokke tuinen uit die tijd zien er ook zo uit. De Romeinen kennen hun quadra's, vierkante vormen met gelijke zijden, ook bij stedenbouw toegepast. Maar hoe men

erbij kwam dit bij de aanleg van een polder toe te passen, daarover zijn alleen maar vermoedens te uiten.

De initiatiefnemers

In tegenstelling tot de Schermer, die een boerenbestuur had waren de bestuurders van de Beemster zeer invloedrijke Amsterdamse kooplieden en hoge ambtenaren en bestuurders uit de hoofdstad en Den Haag. Vooral de kooplieden en waarschijnlijk ook de grootste geldschietters als de broers *Dirck* en *Hendrick van Os* waren bewindhebbers van de Verenigde Oost-Indische Compagnie, de V.O.C. Beiden waren vluchtelingen

uit Antwerpen. *Dirck* was in Amsterdam reder van vrachtschepen op Rusland en het Middellandse Zeegebied. Mogen we in deze ongetwijfeld bereisde koopman een relatie vermoeden tussen de afmetingen van de polder en een zeemijl, die ook 1600 meter telt? Hun grootste belang in de polder komt ook tot uiting in het feit dat zij van de ruim 7000 ha, die de polder na de drooglegging in 1612 te zien gaf er 1000 voor zich opeisten. Ook de andere bestuurders van het eerste uur zullen wel wat van de wereld gezien hebben: *Arent ten Grootenhuis*, kapitein van de V.O.C., diens broer *Jan ten Grootenhuis*, raad en schepen van Amsterdam en beide koopman, *Elias van Oldenbarnevelt*, raad en pensionaris te Rotterdam, broer van *Johan* de landsadvocaat, *Nicolaas Cromhout*, president van het Hof van Holland in Den Haag en zijn raadsheer aldaar *Jan van Santen*. Maar laten we ook niet de burgemeesters van Amsterdam, *Pieter Boom* en *Barthout Cromhout* vergeten, van wie de laatste een gigantisch vermogen heeft opgebouwd uit de handel op de West. Van hem werd gezegd, dat hij 'een schaamteloze uitbuiters was voor wie alle ding een prijs heeft.' En de puissant rijke Amsterdamse goudsmit en tevens deelhebber in de V.O.C. *Jan Claesz. Croock* zal in het bestuur niet alleen duiten in het zakje gedaan hebben maar er ook uitgehaald. Wonend in de Warmoesstraat naast bovengenoemde Jan ten Grootenhuis, die bij zijn dood in 1631 een vermogen van ruim honderdduizend gulden naliet zullen ze het wel eens over geld gehad hebben.

Een voorspoedige drooglegging

In veel opzichten had de Beemster de wind mee. Zijn ontwatering verliep gladjes zelfs al calculeert men de dijkdoorbraak van 1610 als gevolg van de geringe ervaring met de ondergrondse veenlagen en de kwaliteit van het dijklichaam daarbij in. De Schermer was nog Schermeer dus daar kon gemakkelijk op worden uitgeslagen evenals op de aan de andere zijde gelegen Zuiderzee. Wat dat betreft had de Schermer het ook moeilijker omdat die voor zijn ontwatering de omweg naar Nauerna en de Zijpe moest kiezen, wat alles veel duurder maakte. En wat bij de Beemster aan land te voorschijn kwam was beduidend vruchtbaarder dan bij de Schermer. Ook bij de indeling van de kavels zien we een merkwaardig gelijke getallenreeks: 111 dijkkavels van 20 morgen (een morgen is iets minder dan een hectare en zo genoemd omdat het ploegen met paard van een stuk land met die afmeting ongeveer een

De voormalige Doopsgezinde Kerk in Midden-Beemster, waarin nu het Betje Wolff Museum is gevestigd.

morgen duurt), 111 binnenkavels van 20 morgen en 111 kavels van 2 morgen, de zogenaamde Purmerender kavels, waar groente verbouwd werd en fruit gekweekt, waaraan de Beemster zo rijk is. De Purmerender markt kreeg zo'n immense aanvoer, dat de stad al kort na de drooglegging octrooi aanvraag voor uitbreiding. Van daar werd het fruit naar de Warmoes (= groente) straat in Amsterdam vervoerd.

Buiten wonen

Wie de omgeving van Haarlem kent weet hoeveel buitenplaatsen en landgoederen uit de 17de en 18de eeuw, waar zich toen al vermogende Amsterdammers vestigden, vrijwel onbeschadigd bewaard zijn gebleven en nog bewoond of gebruikt worden. Ook wat dat betreft stelt de Beemster ons teleur. Van de 52 'Heerenhuizen' en dan hebben we het over 'buitens' van het formaat van Beeckesteijn in Velsen met parken, waterpartijen,

boomgaarden, koetshuizen, poortgebouwen en moestuinen- rest alleen nog een maquette in het VVV-kantoor in Middenbeemster. Nu was de bereikbaarheid van Haarlem en omgeving vanuit Amsterdam ook wel wat beter dan die van de Beemster, waar Betje Wolff haar woning later had, nu museum. Pas in 1840 is men in de Beemster met de bestrating begonnen en vóór die tijd leek de weg ernaartoe en ter plaatse meer op een modderpoel. Maar de bestrating kwam te laat want de laatste buitens werden tussen 1800 en 1805 afgebroken. Een enkele prent en namen als Vredenburg, Zwaansvliet, Jagerslust en Belvliet resten ons nog. Slechts een oranjerie bij Vredenburg, waarvoor onlangs een sloopvergunning is afgegeven, is als u snel bent nog te zien. Vredenburg aan de Zuiderweg werd door Pieter Post, die samen met Jacob van Campen tot de beroemdste architecten behoorde van de 17de eeuw, in 1642 ontworpen voor Frederick

Boerderij De Eenhoorn uit 1682 in Midden-Beemster, één van de weinige overgebleven hereboerderijen. (foto Shell Nederland).

Alewijn net als zijn vader hoofdingeland van de polder. Zwaansvliet werd bewoond door Dirck van Os. Over de plek waar dit buiten stond raast nu het verkeer op de Rijksweg van de Coentunnel naar Hoorn. In 1930 werd het laatste restant, de poort met het poortgebouw, afgebroken. Al wat rest zijn de beelden, die op de poort stonden en nu in het Rijksmuseum te Amsterdam bewaard worden. Zo moet u voor het bezichtigen van die gigantische rijkdom aan cultuur, die de Beemster ooit sierde naar musea of archieven. Een kaartbeeld blijft dan nog over maar dat is dan ook nog de enige werkelijkheid, die voldoende schijnt te zijn om monumentaal in de prijzen te vallen.

Met dank aan de heer J. de Groot te Middenbeemster, bestuurslid van het Museum Betje Wolff en bestuurslid van de Stichting tot Behoud van de Historische Schoonheid van de Beemster.

Oud polderhuis in Midden-Beemster. (foto G.Zwart).